

**Ramon Serra *el Vell*:
poder, condició i caritat d'un mercader
cerverí a les acaballes del segle XIV**

F. XAVIER RIVERA I SENTÍS
Historiador

Introducció

Tot el decorat és a punt perquè en Ramon Serra el Vell, a les portes de la mort, en el darrer tram del segle XIV, es disposi a situar els protagonistes de la seva particular interpretació de l'existència. En realitat no fa res que no s'hagi d'esperar d'un personatge com ell. Es tracta d'un mercader de gran fortuna personal, necessita salvar l'ànima, i troba en els pobres els intermediaris idonis per intercedir davant Déu. Són els pobres de Crist. Per això funda dues almoines que, pel fet de cobrir les necessitats bàsiques de la persona apaivaguen les seves carències sense solucionar-les del tot. Satisfer el menjar i el vestir deixa tothom en el seu lloc; el pobre, segons la idea franciscana/eiximeniana, ha de seguir exercint la seva funció social com a objecte passiu de la caritat dels poderosos, *per tal que los rics e aquells qui han a dar hagen lloc de fer almoines e de reembre llurs pecats*¹, alhora que serà l'actor indispensable en la litúrgia que envolta la missa

1. Coneguda expressió d'en Francesc Eiximenis, frare franciscà, a la seva obra *Lo Crestià*.

de sepultura i la de la novena, on no hi podrà faltar ni el ciri encès ni la paraula en veu alta del prevere. Déu ha d'escoltar la súplica i estar disposat a rebre l'ànima d'un fidel especialment generós i per tant, conseqüent amb allò que hom espera de la seva pietat i categoria social.

Per tant, els pobres han de continuar existint perquè, més tard, d'altres mercaders, com en Berenguer de Castelltort, puguin servir-se'n per tal de salvar-se, i continuar fundant hospitals per tal d'assistir-los.

Els temps són més propicis que mai per a un procedir semblant. El Principat sent revifar, a partir del 1380, l'agreujament de la crisi econòmica². I Cervera requereix que el rei Pere ofereixi la seva protecció a les persones disposades a anar-hi a viure, per tal d'evitar una vila *depressa et depauperata*³. El 1382, any del testament i decès d'en Ramon Serra, presenta aquestes circumstàncies; els anys 1385 i 1386 el forment que necessitava l'*almoina del pa* fundada pel mateix causant duplica el seu preu, de 15 sous per migera arriba a 30, contratemps que obliga a pastar pa de *mestura* o tercenc durant aquest període.

Així doncs, les almoines d'en Serra no poden arribar en millor moment, ni ell tampoc pot esperar millor avinentesa ni millor causa per a intentar la salvació de la seva ànima.

En Serra és un home pietós, especialment pietós, amb un arrelat sentit de pertinença de classe. Al capdavant és, com ho som tots, fruit del temps que li toca viure. Són precisament aquests detalls com el suara esmentat, i que traspuen els documents emprats (testament, manifest dels seus béns i Llibre d'administració de les causes piadoses instituïdes *in articulo mortis*), allò que hem intentat de treure a la llum. Es tractava de llegir entre línies, per tal d'intentar donar resposta a interrogants com el de fins a quin punt afectà la crisi a les

2. TURULL RUBINAT, Max: *La configuració jurídica del municipi baixmedieval. Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Fundació Noguera, Barcelona, 1990, p. 593.

3. CANELA I GARAYOA, Montserrat: *Cervera: 1333-1384. Pestes, fams i guerres*, Miscel·lània Cerverina IV, Centre Comarcal de Cultura, 1986, Cervera, pp. 55-65.

diferents capes socials de Cervera⁴. I a d'altres que ens donen resposta indirecta en presentar-nos la lletra menuda d'aquesta crisi. Com interpretar si no la curiosa troballa de la missa de mortaldats, importada de l'Avinyonès, i celebrada a Cervera en aquesta època pels beneficiosos efectes que en aquell indret havia donat? Es tractava també, i sobretot, de desvetllar la personalitat i l'obra d'un individu que va aconseguir un gran patrimoni personal, i ajudat per això, detentar el poder municipal en el si del Consell. No hi ha dubte de que mercaders i notaris, almenys fins a la dècada dels 80 d'aquell segle, coparen majoritàriament els càrrecs municipals més destacats.

Es tractava al capdavant també, en una mena d'interrelació d'informacions, de demostrar que tal vegada els poderosos es van veure afectats per la crisi, especialment des del punt de vista de la mentalitat: immersos en una societat colpejada brutalment com ho era la de les acaballes del segle XIV, es devien veure obligats a invertir importantíssimes quantitats de numerari en benefici de l'ànima. I amb tot, la seva família quedava, pel que fa a l'aspecte econòmic, a recer de les adversitats.

Ramon Serra el Vell

Ens interessa perfilar la personalitat d'en Ramon Serra el Vell, mercader cerverí, destacat entre d'altres motius per haver fundat el convent de Sant Agustí de Cervera el 1362, i per haver instituït a la seva mort dues almoines molt notables per als pobres de Crist.

Bàsicament fonamentem el nostre estudi en tres documents⁵: el seu testament, datat l'1 de novembre de 1382; la seva declaració de béns recollida en el Llibre del Manifest elaborat el mateix any, i el Llibre de les causes piadoses⁶ instituïdes per ell, una almoina del drap de llana, i

4. Ibidem, p. 62. Montserrat CANELA obre aquest interrogant en cloure el seu treball.

5. Aquests tres documents en realitat són quatre, ja que disposem d'allò manifestat pel mateix Ramon Serra, i d'allò manifestat pel seu hereu.

6. Aquest magnífic llibre, les peculiaritats del qual mereixerien un comentari a part, és il·lustratiu de l'ambient religiós de l'època en què va ésser redactat. Conté, a més de l'administració de les dues
(cont.)

una altra dels pobres a vestir, que presenta com una de les troballes més interessants la litúrgia complerta d'una *missa pro mortalitate* que el Papa d'Avinyó, Climenç⁷, va disposar amb els seus cardenals, a fi de lluitar contra les morts repentines provocades per la pesta que, com demostra el passatge de la epístola⁸, es considerava un càstig diví. Els oients havien de portar un ciri encès durant els cinc dies següents a la celebració, per tal d'evitar la *mors subitanea*. Sembla que aquesta missa es considerava de provats resultats a l'Avinyó i llocs circumdants, raó per la qual se'n devia estendre la seva pràctica. A més, si es seguien les indicacions esmentades, se'n podien aconseguir 240 dies d'indulgència.

Hem tingut la gran sort de trobar dintre del Manifest esmentat, la declaració de béns que fa l'interessat, en una data molt propera a la seva mort, la qual cosa vol dir que coneixem amb detall la riquesa susceptible de generar-ne d'altra que va poder aconseguir reunir al llarg de la seva vida. Aquesta sort es veu incrementada pel fet d'haver trobat, plegat i cosit en el mateix llibre, el manifest que el seu nebot i hereu, el notari Francesc de Comabella, fa dels béns que té i posseeix en la seva condició de tal, com a molt tres mesos després de la mort del seu oncle.

Aquest segon document ens dona una idea precisa de la distribució exacta dels béns, que es complementa amb el testament, a banda de detalls sobre l'elaboració dels manifestos que comentarem.

Precisament a través del manifest de l'hereu coneixem el poc que sabem de l'activitat mercantil del nostre personatge. Suposem que Ramon Serra el Vell comerciava amb tot allò que li queia entre les mans; sabem cert que ho feia amb la venda de vi i de blat⁹, però també

almoines en català, una mena de preàmbul on es barregen, entre d'altres, oracions en llatí, acróstics, passatges de la vida de Sant Bernat, remeis casolans escrits en època posterior, anotacions sobre els deu manaments, les set obres de misericòrdia, les set virtuts principals, etc. A més, aquest Llibre de la marmessoria, com també se l'anomena en alguns llibres del clavarí dels anys 1416 i 1417, conté el trasllat del testament del causant, així com les anotacions, molt discontinues, de les almoines fins a l'any 1628.

7. Pensem que es tracta d'en Climenç VIIè.

8. Antic Testament, II Reis, cap. XXIV, versicles 15-19.

9. Francesc de Comabella, com s'ha dit hereu d'en Ramon Serra, manifesta l'onze de febrer de 1383, la possessió de "XX muits de vi veyll, mudat, ab una tona qu'el dit en Ramon Serra n'avie mesa a casa

sabem que tenia interessos a Flandes i a ultramar, d'on probablement importava teles i mercaderies exòtiques de diversa naturalesa, moltes vegades formant companyia amb d'altres mercaders cerverins i estrangers. Està documentada la seva relació en societat amb familiars, com en Pere Serra¹⁰, així com la *compayna* constituïda amb els mercaders cerverins en Ramon Pere, en Pere Nauter i en Guillem Guerau, conjuntament amb el suposadament mercader estranger Antoni Talamagna (italià?); un d'aquests quatre, en Ramon Pere, era draper¹¹, raó per la qual i pel fet esmentat de tenir interessos a Flandes ens ratifica en la seva dedicació al comerç de teles, una de les activitats comercials que reportava majors guanys i donava més prestigi social a qui hi mercadejava¹².

Que l'activitat mercantil reportava guanys queda fora de dubte, encara que perquè fos així calia córrer un risc amb l'exposició del capital, i de vegades amb la de la pròpia vida. Ramon Serra, aquest cop amb el seu soci cerverí, el mercader Pere de Roqueta, havia invertit un *cabal* de 18000 sous en els seus negocis a Flandes i ultramar, dels quals en devia perdre gairebé les dues terceres parts, a causa de *les grans g[u]er[r]jes e baraylles e morts que ja [h]agudes e hi ha*

d'en Pere de Roqueta, per a venre, presats en MCC sous. Pere de Roqueta, com veurem, és un dels mercaders cerverins amb qui forma societat o *compayna*." En el mateix document reconeix la tinença de "CL migeres de forment per a venre, presades en MDCCC sous." AHCC; 1383, febrer, 11; Llibre del Manifest de 1382 (plec cosit al manifest d'en Ramon Serra, corresponent a la declaració feta pel seu hereu), f. 2.

10. Pere Serra és un dels seus marmessors; en el testament reconeix que havia estat soci seu, amb motiu de nomenar-lo com a substitut del dret de patronat sobre un benefici sacerdotal que institueix a la capella de Sant Martí, on havia d'ésser enterrat: "Et ipso defuncto, ipsum ius patronatus dimitto dicto Petro Serra, qui fuit socius meus, si vixerit (...)." AHCC; 1382, novembre, 1; pergamí núm. 107, 69 X 66 cms., núm. antic 279, signatura antiga 2/4/12.

11. Segons la Relació nominal per ordre alfabètic i cronològic de paers, consellers i electors de la Paeria de Cervera entre 1331 i 1395, de TURULL, Max, *Miscel.lània Cerverina* núm. 8, Cervera, 1992, pp.155-193, el mercader Ramon Pere va ocupar un dels càrrecs de paer els anys 1362, 1372 i 1377, com a conseller consta l'any 1355, i com a elector l'any 1362. A més, en una relació de l'any 1383 consta com a draper. Un altre dels socis, en Pere Nauter, creiem que és el mateix que el que en Max TURULL identifica com el mercader Pere Navert (Navet o Naveter) que fou elector els anys 1356, 1358 i 1366. El mateix Pere Nauter és qui comprà a la universitat de Lleida, en nom d'en Ramon Serra, un dels censals que a la seva mort cedirà a una de les almoines. Pel que fa al tercer dels socis cerverins, en Guillem Guerau, tot i que no apareix en la relació esmentada, sí que ho fa un Ramon Guerau, tot i que no consta la seva professió, que va ésser conseller el 1393.

12. Dintre de l'estament mercantil, el draper és considerat com una categoria alta de mercader. Vegeu BATLLE I GALLART, Carme; *La mentalitat i les formes de vida dels mercades catalans medievals*, Cuadernos de Historia Económica, Barcelona, vol. XXI.

*enquara al jorn de hui, la qual cantitat li devien mercaders que són morts en les dites baraylles, e almans que se'n són anats en lurs ter[r]jes, e angleses e altres generacions de gen[t]s*¹³.

Aquesta vida atzarosa, encara que molt lucrativa, va fer possible que l'estament mercantil aconseguís reunir grans patrimonis personals, i provablement com a conseqüència d'això, arribés amb un camí més planer a les instàncies de poder municipal. El patrimoni personal d'en Ramon Serra, com hem dit, el coneixem a través del seu darrer manifest, que va declarar poc temps abans de la seva mort.

Les dades que ens proporciona aquest document¹⁴ les hem agrupat en quatre blocs: immobles urbans (cases i obradors), immobles agraris o béns terrers (horts, vinyes i alous), rendes numeràries, i béns mobles.

Destaca per sobre de la resta, i constitueix el 69,80% del valor total del seu patrimoni sotmès a declaració, l'apartat de les rendes que li proporcionaven fonamentalment els censals que havia adquirit¹⁵. En total, per aquesta partida, havia invertit la suma de 67200 sous, que li proporcionaven uns interessos anuals de 5183 sous, tot i que en Ramon Serra sovint acostumava a cedir alguns interessos a d'altres beneficiaris¹⁶. Com a exemple, en el manifest d'aquest any de 1382 se li comptabilitzen tres censals, adquirits a la mateixa universitat de Cervera pels preus de 9100, 6000 i 7000 sous, i rendiments respectius de 600, 500 i d'altres 500 sous, que havien escapat al control municipal en la darrera talla del 17 de juny del mateix any, atès que l'interessat,

13. És força revelador el passatge del manifest que fa l'hereu d'en Ramon Serra dels béns que posseeix d'aquesta herència, en el qual intenta que el Consell, paers i prohoms de Cervera no li tinguin en compte a efectes de "tayllar", els 11000 sous (sobre els 18000 inicialment invertits) que l'esmentat Ramon Serra en companyia amb Pere de Roqueta "té perduts e en perdecí (...) en Flandes e mar", com a mínim fins que "lo dit cabal torn en ses mans o sie en salvetat". Vegeu el manifest d'en Francesc de Comabella, f. 2 i 3.

14. AHCC; Llibre del manifest de l'any 1382, f. 76 r.-77 v.

15. Volem fer constar que no comptabilitzem en aquest percentatge dos dels censals més importants, adquirits a la universitat de Lleida, que proporcionaven una renda de 1000 sous cadascun. Senzillament perquè no hi són consignats. Coneixem la seva existència perquè a l'hora de dotar les dues almoines de pa i drap de llana, s'hi obligaran, entre d'altres, aquestes rendes.

16. TURULL, Max; op. cit. *La configuració jurídica del municipi baixmedieval*, p.473, ja esmenta aquesta actitud característica seva de cedir el benefici d'alguns censals a d'altres persones, fonamentalment rectors d'institucions religioses i obres de convents, capelles i esglésies.

en Ramon Serra, havia argumentat que, amb el consentiment de dos paers¹⁷, el 1380 els havia cedit als Agustins i al rector de la seva capella, la qual cosa no podia fer sense l'aprovació explícita del Consell. Per aquest motiu, en el manifest en curs de redacció de 1382, se li tornen a computar com a susceptibles de gravamen.

Com veurem posteriorment, quatre dels censals més importants, amb un interès total anual de 4000 sous, són cedits a la seva mort, mitjançant disposició testamentària, com a dotació de les almoines del drap i del pa. Hem dit que bàsicament allò que adquireix són censals, ja que només té la tercera part d'un violari, a vida d'una persona, que s'havia adquirit per 200 sous.

Precisament el fet constatat de tenir gairebé les tres quartes parts del seu patrimoni inmobilitzat en inversions rendistes, juntament amb la hipòtesi versemblant de no ésser un dels principals compradors de les Imposicions més cares, ens porten a considerar Ramon Serra com un mercader amb actitud econòmica clarament rendista, i poc interessat, malgrat el seu potencial econòmic fora de tot dubte, en arrendar Imposicions, actitud que s'ha considerat com d'alt risc en la inversió. Sembla evident que en Serra no era d'aquests¹⁸.

A molta distància de la partida anterior, el segon bloc patrimonial en importància, que abasta el 13,05% d'allò declarat, el constitueixen els béns mobles: *vexells vinaders, migeres de mestura, una mula, la bascola de son alberch*, i especialment *són moble e cabal*, aquests darrers valorats en 8000 sous.

17. Un dels quals, en Bernat de Vilagrassa, suposem que era un dels seus amics més influents.

18. Segons TURULL, Max; op. cit. *La configuració jurídica...*, Ramon Serra no apareix entre els principals compradors d'Imposicions més cares (vi, carn, pes dels molins i safrà), vid. p. 455. Tampoc el comptabilitza a l'hora d'establir el percentatge de paers/consellers mercaders que van arrendar les Imposicions esmentades, no ja perquè no ho fés en alguna ocasió (cosa que no ens queda massa clara), sinó perquè desconeix el nombre de càrrecs que va ocupar, suposem que pel problema dels noms. En canvi, el considera entre els més potents econòmicament (vid. nota 8, pàgina 599), cosa que queda palesa pel fet que el valor mitjà de les rendes del seus col·legues en TURULL el situa entre els 200-300 sous (p.599), i ja hem vist quin era el rendiment que obtenia en Ramon Serra de les seves inversions censalistes.

El tercer i quart lloc l'ocupen, amb un marge molt estret, els immobles urbans (8,72%) i els béns terrers (8,41%). Ramon Serra és propietari d'un *alberch* a la plaça, probablement la seva vivenda, valorada en 8000 sous, que està gravada *la una partida* amb tres gallines de cens a Vallbona (de les Monges), i l'altra amb dos sous a l'hospital de Sant Joan. A banda d'aquest habitatge, només posseeix *unes cases en la vall*, taxades en 400 sous.

Quant al bloc de béns terrers, la taxació total dels quals suposa 8100 sous, el constitueixen un grup de "petites" propietats, valorades entre 300 i 400 sous de mitjana: són vinyes i porcions d'alous. D'aquest conjunt es separen tres heretats, la més valuosa de les quals està taxada en 3700 sous; es tracta d'una vinya i alou gravats amb 20 diners per al bisbe de Vic¹⁹. Una segona parcel·la rellevant és una vinya, a la quadra d'en Cahorz, valorada en 1200 sous; i finalment, una parada i una era (aquesta fa 2 sous de cens a la Caritat), taxades en 900 sous. Cal esmentar que una part considerable de terres i algun bé moble són alienats, a través de llegat testamentari, als nebots, els fills de la seva germana Francesca²⁰.

Hem de suposar doncs que aquestes possessions que en el manifest apareixen ratllades, no li van ser tingudes en compte. Per tant, si així fos, el seu patrimoni que presenta una suma total de 813 lliures *de siti* i 1104 lliures *de moble*, hauria de satisfer en talles prop del 40% del seu valor²¹. És de suposar, i així ho suggereix la redacció d'aquest manifest, que almenys amb en Ramon Serra, s'actuà amb un zel considerable, ja que *paers, sobrestants e vehins* li afegiren 1000 sous

19. Es tracta d'una vinya i alou que fo d'en Guillem za Sala, a la costa dels Quadrells, apellat los Vilars.

20. La germana d'en Ramon Serra, de nom Francesca, està casada amb n'Andreu Fuster. Ella mateixa assumeix mig obrador a la plaça (valor: 800 sous), i un hort a la coma d'en Vilagrassa (valor: 200 sous). Sabem a través del testament d'en Ramon Serra que els seus nebots, fills de Francesca, reben una sèrie de propietats, en principi també anotades al manifest d'en Serra, la relació de les quals apareix ratllada: unes cases al pla d'en Schafi, (valor: 1300 sous), un troç d'alou i tires (valor: 300 sous), un troç d'alou i vinya (valor: 480 sous), una vinya franca (valor: 400 sous), tot això "afit an Francesc Fuster". I un troç de vinya (valor: 400 sous), una vinya (valor: 300 sous), un troç d'alou i vinya (valor: 700 sous), "afit an Jacme Fuster".

21. Si treiem allò que ha estat afit a d'altres persones, que puja 5540 sous, la suma total de siti i de moble, 1917 lliures, suposa exactament el 39,78% del valor de la suma de tots els béns taxats.

per la meitat de M solidos de violari que prenien sobre l'alyama dels juheus de Tàrrega, car l'altra ha donada al senyor duc; finalment foli abatut per tal com se certificaren que non havien res. D'altra banda, els mateixos paers, sobrestants i veïns, li afegeixen per son moble e bascola la suma de 2000 sous.

El manifest efectuat pel seu nebot i hereu, el notari Francesc de Comabella²², posa de relleu quines pertinences de les anteriors passaren a les seves mans; òbviament no va rebre res d'allò que hem dit que havia estat *afit* a la germana del difunt, o als nebots, llevat únicament d'un hort a la ribera de l'Ondara. Tampoc va arribar a les seves mans, i en desconeixem el motiu, un troç d'alou i tires a la costa dels Quadrells, i una vinya a la quadra de Cahorz. És força destacable que no rebés cap de les rendes dels censals, ja que l'atorgant les va obligar en obres piadoses, i per a obres del convent de Sant Agustí; d'altra banda, com era lògic esperar del comportament d'un mercader, segons tindrem ocasió de comentar. Pel mateix motiu, una vinya a Matarcarnera que Ramon Serra *jaquí* a la seva capella, segons es diu que consta en el seu testament, tampoc va arribar a mans de l'hereu.

Ara bé, la resta sí que ho va fer, encara que amb el canvi de titularitat alguns censos s'incrementaren i d'altres béns encoberts sortiren a la llum. Quant als béns mobles, als quals els paers ja havien afegit 2000 sous com hem vist, segurament perquè desconfiaven, es confirma ara aquesta malfiança ja que surten a la superfície 20 *muits de vi* en lloc de 10, i a més 7 *muits de vi novell* (valorats en 420 sous), 150 migeres de forment per a vendre (valorades en 1800 sous), i un capital de 6000 sous procedents d'una companyia mercantil, i altres 7000 d'una altra²³. D'aquests 13000 sous manifestats per primera vegada, Francesc de Comabella n'hagué de pagar 6240 a la vidua, ja que ella els tenia sobre els béns del difunt, pels conceptes d'aixovar, espoli, bens parafernals i provisió de l'any de plor. Per aquest motiu, sol·licità

22. AHCC; Llibre del manifest de 1382. Plec cosit al manifest del mercader cerverí difunt en Ramon Serra, registrat al f. 76 r.

23. Aquests 7000 sous són la part recuperada (en salvetat) dels 18000 invertits en la companyia d'en Pere de Roqueta, 11000 dels qual encara es donaven "en perdecíó", degut als conflictes existents "a Flandes i en mar".

que fossin comptabilitzats a la vidua, i descomptats del muntant inicial de 13000 sous; finalment, *foren-li abatudes CCCXII lliures* per aquest motiu. Ara bé, ens sobta que, tot i l'ampla relació de béns manifestats per en Ramon Serra, que no van arribar a mans del seu hereu, a aquest i per l'esmentada heretat li van ser computades exactament idèntiques sumes de siti i de moble que al seu oncle: 813 i 1104 lliures respectivament.

Les darreres disposicions

És en el seu testament on es palesa l'enorme pietat manifestada per Ramon Serra, aspecte que no ha de sobtar en un mercader rellevant, i que ja va glossar el franciscà Eiximenis en el seu *Regiment de la cosa pública*²⁴. És aquest un document ric en detalls, especialment sobre la institució de les dues almoines per als pobres de Crist, la del pa i la del drap de llana, així com la institució també a la seva mort d'un benefici a la mateixa capella de Sant Martí, de la que n'era patró i on havia de ser enterrat. No menys interessants són les disposicions rituals al voltant de la celebració de la novena. Tot plegat, juntament amb les importants deixes anuals al convent de Sant Agustí, perseguia la consecució del viàtic necessari, sota la forma d'oracions, per a la seva ànima, la dels seus pares, la de tots els fidels difunts, la dels beneficiats, i les de *illorum quibus iniurior seu teneor aliqua ratione*. No hem d'amagar que aquests extrems constitueixen el gruix de les seves darreres voluntats.

El primer de novembre de 1382, data que molt estranyament coincideix amb la de redacció del seu testament, va morir en Ramon Serra. Prèviament, com estem dient, havia disposat, amb plenitud física i mental²⁵, les seves darreres voluntats.

24. Vegeu uns comentaris sobre l'aspecte pietós dels grans mercaders, a op. cit. BATLLE I GALLART, *La mentalitat i les formes de vida dels mercaders catalans medievals*, p. 93.

25. "mentis et corporis perfruens sanitate". Vegi's el seu testament, AHCC, Pergami n° 107, 69 X 66 cms., n° antic 279, signatura antiga 2/4/12.

Com a marmessors, nomena el jurispèrit Mateu Bonjoch, el notari Francesc de Comabella (a més, nebot i hereu), el prior del convent del monestir de Sant Agustí (*qui fuerit die obitus*), i els familiars Pere Serra i Ramon Serra, cadascun dels quals rebrà la quantitat de 10 lliures com a remuneració per la seva tasca. A continuació ordena la restitució de deutes i torts, i elegeix sepultura a la seva capella del confessor de Crist Sant Martí, a l'església de Santa Maria de Cervera.

Tanmateix, com diem, allò que més li preocupava era la salvació de la seva ànima i, per extensió, la dels seus parents i coneguts. Amb aquesta finalitat, comptabilitzem les disposicions següents:

- obligació de 3000 sous amb caràcter genèric per a: sepultura, novena, obres d'esglésies, bacins, hospitals, confraria, predicadors, framenors i ermitans.
- obligació de 4000 sous per a la institució de dues almoines: del pa i del drap de llana.
- obligació de 500 sous i una vinya franca per a la institució d'un benefici a la capella de Sant Martí.
- obligació de 1000 sous per a obres en el monestir dels germans de Sant Agustí.

Com era corrent, Ramon Serra establí una suma inicial per a la salvació de l'ànima, per a la sepultura i per a la novena. En el seu cas, aquesta quantitat és considerable: 150 lliures; no endebades, la novena requeria ja una despesa important, alhora que ens informa particularment de la seva personalitat. El dia de la seva celebració, s'invertirien 200 sous en pa cuit (*pane decocto*) per a repartir als pobres de Crist; a més, a criteri dels marmessors, aquell dia s'havien de vestir cent pobres²⁶. Amb aquesta roba, i amb un ciri encès a la mà, es dirigirien a oferir-lo al prevere, que aquest dia hauria de celebrar missa en alta veu, a l'altar de Santa Maria.

26. "pro una veste quam habeant ex ipso panno singuli"

D'allò que sobrès de les 150 lliures, ordenà les deixes acostumades a l'obra de Santa Maria (20 sous), a cada bací d'aquesta (2 sous), a cada hospital de Cervera (2 sous), i a la confraria de Sant Francesc, de la que n'era confrare (20 sous²⁷). Per la seva singularitat, és destacable que establí la celebració de sengles pietances per a les taules (*mense*) dels Predicadors, Framenors i Eremitans de Sant Agustí, a cadascuna de les quals llegà 30 sous. La condició era que, com a contrapartida de la bona taula (*pro unam pietanciam quam habeant una die opulentam*), aquell mateix dia devien celebrar misses i d'altres oficis divins per la seva ànima i la dels fidels difunts; a més, tots els frares que haguessin assistit i pres part en la sepultura i la novena rebrien 2 sous cadascun.

Si després de totes aquestes ordinacions encara sobrès quelcom de les dites 150 lliures, hauria d'ésser esmerçat en favor de l'ànima.

Les almoines del pa i del drap de llana, que comentarem més endavant, ocupen una part important del testament, ja que és aquí on es donen les seves directrius generals de funcionament i administració.

Ramon Serra manifestà contínuament un gran zel en la preservació del seu estatus social; es mostrava gasiu de pertànyer a una nissaga de pes i a una eminent categoria social; constantment es referí al seu gènere i al seu nom: per això, quan designa administradors de les almoines recorda que, si és possible, siguin *de nomine et genere meo*. I el mateix succeeix amb els beneficiaris de les mateixes: si els pobres susceptibles de rebre-les són del seu gènere, tindran preferència sobre la resta de pobres. Per això no és estrany, quan institueix un benefici sacerdotal a la seva capella de Sant Martí, que aclareixi que el prevere que s'hi nomeni, *si inventus fuerit*, sigui del seu gènere, i tampoc ho és que el penúltim dels substituïts designats per al patronat del mateix benefici estigués entre els *proximioribus de genere et nomine meis*.

Aquesta mesura es dicta també en favor de la seva ànima. La dotació del benefici seria de 500 sous, exactament la meitat del

27. Aquesta és una suma modesta, encara que superior a l'habitual, normalment al voltant dels 5 sous.

rendiment del censal que tenia sobre la universitat de Santa Coloma de Queralt²⁸, que havia adquirit per 16000 sous. A més, hi obligava una vinya franca a la creu dels Oroners. Les condicions eren estrictes: el beneficiari no hauria de gaudir de cap altre benefici més que aquest: havia de viure a Cervera *et continuam residentiam in dicto beneficio facere*, i a més havia de participar activament en el repartiment de les almoines als pobres²⁹. Si el venedor del censal aconseguia la seva redempció, caldria dipositar-ne el preu en una taula de mercader segura, mentre no se n'adquirís un altre de semblant.

Certament amb mentalitat mercantil, l'establiment del dret de patronat sobre aquest benefici s'estipulà amb precisió: en principi havia de recaure en l'hereu; un cop difunt aquest, passaria si visqués a Pere Serra, que havia estat un dels seus socis, i si no, a Ramon Serra, fill també de Ramon Serra, o bé als seus fills barons. Si no tingués fills mascles, passaria com ja s'ha dit als *proximioribus de genere et nomine meis*, i si no existissin aquests, als prohoms administradors de les almoines escollits pel Consell cerverí.

Finalment, sense abandonar les disposicions en favor de la salvació de l'ànima, el causant establí la quantitat de 1000 sous anuals, part de la renda de dos censals, per a les obres necessàries i útils³⁰ al monestir dels Germans de Sant Agustí, d'acord mutu entre el seu prior i l'hereu d'en Serra. La finalitat era clara: *que sien tenguts (els frares) de pregar Deu pro anima mea, et parentum meorum, et omnium fidelium defunctorum*.

Com a part "obligada" del testament hi ha les deixes a familiars i amics. Entre aquests deuriem trobar-s'hi el notari Bernat de Vilagrassa, veí seu, *comoranti* al fossar de Santa Maria, i en Ramon Dan, amb tota probabilitat del seu gènere o categoria social. Ambdós havien de rebre,

28. La resta, els altres 500 sous, els reservà per a les obres del monestir dels germans de Sant Agustí, com veurem.

29. Com analitzarem, l'almoina del drap de ilana només requeria un repartiment anual, en canvi la del pa en requeria diversos a la setmana.

30. "in operibus necessariis et utilibus dicti monasterii, in emendo scilicet hospitia aut patia aut alia utilia monasterio iamdicto".

per als seus fills, la quantitat de 25 lliures cadascun, que revertirien a l'almoïna del pa i del drap de llana si qualsevol dels interessats morís sense fills legítims o aquests no arribessin "ad perfectam etatem".

La línia familiar pròpia és la que rep, llevat de l'hereu del qual en desconeixem la filiació, els llegats determinats explícitament: són la seva germana Francesca i els fills d'aquesta i del difunt n'Andreu Fuster, els seus nebots, els principals destinataris d'algunes de les terres. Aquesta distribució de béns il·lustra perfectament de quina manera el matrimoni, acte purament contractual, s'extingia en arribar l'hora de la mort, així que tal i com els difunts retrobarien els *patres*, els patrimonis havien de retrobar també el seu respectiu llinatge³¹.

Segons això, la seva germana Francesca hauria de rebre la quantitat de 10 lliures³², i els fills d'aquesta i nebots del causant rebrien propietats agràries³³.

Amb un criteri de reversió de patrimonis als llinatges respectius, cal considerar el tracte que rep la seva esposa, na Elisenda Riera. D'una banda, li confirma dot i esponsalici (d'aquest la meitat i no més), *ad usum et consuetudine Cervarie*, la qual cosa ens informa sobre l'existència d'un dret local consuetudinari que regularia aquestes qüestions. A més, li reconeix, sense estendre's amb detalls, les altres coses contingudes *in nuptialibus instrumentis*, així com la quantitat de 50 lliures de Barcelona, com a béns parafernals. En darrer terme, li lliga un troç de terra, vinya i alou a *coma Llobera*, i la suma de 40 lliures sobrerres, provinents del total de 45 lliures obtingudes del preu de venda d'una casa que l'esposa tenia junt a *domum Sanctorum Crucium*.

31. Aquesta encertada opinió és exposada per CHIFFOLEAU, Jacques, a *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*: École Française de Rome, Palais Farnèse, 1980.

32. La seva germana només rep aquest llegat numerari; tanmateix, segons el manifest d'en Ramon Serra, sembla que hi havia la intenció de llegar-li un hort franc a la ribera: en aquest document consta aquest immoble ratllat i amb l'anotació marginal "afit a la muller d'Andreu Fuster"; tanmateix, apareix finalment al manifest d'en Francesc de Comabella, que és qui finalment es va fer amb aquesta possessió.

33. Jaume Fuster, una vinya i alou francs a Comaferuca, un troç de terra franca al pla d'en Godet, i una vinya franca a les Rapalades; mentre que en Francesc Fuster rebria una vinya, alou i tires a la serra (gravat amb un quartó de cera a Santa Maria), una casa a la plaça de Sant Cristòfol, un tros d'alou i tires a l'era nova, i finalment una mallola amb terra "in qua fundatur a la tor[r]e d'en mestre Pere".

Sembla que el matrimoni no tenia fills, o almenys no tenia fills vius en el moment de redactar aquest testament. Tot i això, Ramon Serra nomenà hereu el fill pòstum que pogués tenir, ja fos home o dona, un o varis; com a substitut, i al capdavant hereu efectiu, va designar en Francesc de Comabella, que era un dels nebots, de professió notari. Amb aquest nomenament s'inclouen els fills d'aquest, amb la condició de què si l'esmentat Francesc de Comabella no arribés a ésser l'hereu, o bé ho fos però morís sense fills legítims, l'heretat passaria a les dues almoines instituïdes en favor dels pobres, a parts iguals. Això demostra la gran estima que sentia envers les almoines.

Tanmateix, més enllà del repartiment detallat de béns que acabem de descriure, ens ha de sorprendre que les rendes, els censals, la seva titularitat, el dret de percebre anualment importants capitals, que havia adquirit segons hem vist a través del seu manifest, per un import global de 67200 sous, i que representava per tant el 69,80% del patrimoni declarat, res de tot això s'ho havien d'emportar els familiars directes, els vius. I encara, en l'esmentat manifest no hi consten dos censals adquirits a la Universitat de Lleida, amb un rendiment anual de 1000 sous cadascun, que incrementarien encara més aquesta partida en ser destinats a les almoines.

És ben cert que l'hereu rep entre siti i moble, un patrimoni estimat al voltant dels 30000 sous, o que la vídua havia de rebre al voltant dels 7300 sous entre numerari i terres, o bé que el nebot Francesc Fuster rebria en patrimoni terror un valor de 2500 sous, una mica més que el seu germà Jaume, que en rebria uns 1400 també en terra³⁴. Res d'això, ni tan sols l'herència d'en Francesc de Comabella, és comparable a allò que podria haver suposat rebre el dret a percebre els rendiments de tots els censals, quantitat estimada en uns 7000 sous anuals³⁵.

34. Per tal de fer aquests càlculs hem tingut en compte el manifest i el testament de l'interessat i el manifest del seu hereu, documents que hem contrastat entre si amb cura.

35. Coneixem amb exactitud el destí de tots i cadascun dels censals, ja que la informació que no ens dona el testament, ens la dona TURULL, Max, que en haver consultat els Llibres de censals del Consell certerí, aporta la informació que ens mancava; op. cit.: *La configuració jurídica...*, pp. 473 i 474.

El document es tanca amb la relació dels 9 testimonis. Sabem que 5 d'ells van ocupar el càrrec de paer o conseller, i 4 eren mercaders³⁶. Per tant, aquest fet palesa un cop més la pertinença del causant a un *gènere* socioeconòmic alt, fundat en els vincles socioprofessionals. No hi manca tampoc la presència d'un prevere, el rector de la seva capella, en Bernat de Palafolls.

Les almoines del pa i del drap de llana

Com hem esmentat, Ramon Serra instituí a les seves darreres voluntats dues almoines en favor dels pobres de Crist: una de *drap de lana*, i l'altra de *pan cuyt*.

Segons aquest document, per la de *pobres a vestir* o de *drap de lana* s'estableix que el dia de Tots Sants, serien donades *vestidures feytes, tayllades e cosides* als esmentats pobres de Crist. A cada pobre un vestit³⁷. Aquell dia els pobres, abillats amb aquesta peça de roba assistirien a missa major, i portadors d'un ciri encès l'haurien d'oferir al prevere celebrant, de manera que els oients i els presents pregarien a Déu per la seva ànima i per la de tots els fidels difunts. Tot plegat, en el ben entès de què tindrien preferència per a la obtenció del vestit els pobres del seu gènere. A més, nomenava beneficiaris d'una túnica els germans del convent de Sant Agustí, a fi de què *teneantur Deum orare pro anima mea et omnium fidelium defunctorum*.

Per la de *pan cuyt*, l'atorgant havia disposat que des del mateix dia de Tots Sants fins al darrer dia de maig, a la porta de l'alberg on havia viscut³⁸, seria entregat pa blanc o de seda³⁹ per valor d'un o dos

36. Ho deduïm a través de la Relació nominal..., publicada per Max TURULL. Els testimonis mercaders foren els següents: Ramon Pere, draper, va actuar com a paer els anys 1362, 1372 i 1377; Antoni Vilar i Pericó Roqueta, paers el 1385; Guillem Foguet, conseller els anys 1332 i 1379. Desconeixem l'ofici d'en Jaume de Montornès, d'en Ramon Recs, i d'en Ramon de Palafolls, així com el d'en Ramon Guerau, paer el 1393. Finalment, actuà com a testimoni el ja esmentat rector de la capella de l'atorgant, en Bernat de Palafolls.

37. En principi no s'estableix cap límit quant al nombre de vestits que s'havien de repartir, a diferència d'allò que estipulà en Ramon Serra per al dia de la novena.

diners com a màxim a cadascun dels pobres que ho desitgessin, en el ben entès que tindrien sempre preferència, si hi acudissin, els pobres del seu gènere⁴⁰.

El testament informa també amb tota escrupolositat dels extrems referits a l'administració d'aquestes almoines. En principi, els gestors haurien de ser els marmessors, l'hereu i els dos preveres beneficiats de la capella de Sant Martí⁴¹, els quals rebrien cadascun la quantitat de 50 sous a deduir de la dotació de les almoines⁴². Un cop desapareguts l'hereu i els marmessors, deixava establert que fos el Consell cerverí qui nomenés dos prohoms del seu nom i rang, que serien canviats anualment, per seguir administrant les dites almoines conjuntament amb els dos beneficiats de la seva capella⁴³.

La redacció del *Llibre*⁴⁴ d'administració d'aquestes causes piadoses correspon al seu administrador principal, el notari i hereu en Francesc de Comabella. Ens hem basat en ell per a l'estudi dels únics anys que fan referència al segle XIV, els que van del 1383 al 1388, ambdós inclosos.

38. Al respecte del lloc on s'havia de distribuir el pa, en Ramon Serra estableix al seu testament que, mentre visqui el seu hereu, sigui a la porta de la casa on havia viscut; cal entendre doncs, en plena plaça major de Cervera: "in hospitio meo toto tempore vite heredis mei subscripti". Ara bé, un cop hagués mort aquest el lloc de distribució l'haurien de determinar els marmessors.

39. A diferència d'allò que s'acostumava a fer, l'any 1358, a l'Avinyó, on als pobres era donat pa de forment barrejat amb sègol o bé ordi, en Ramon Serra disposa aquest pa blanc o de sedàs, que en STOUFF, Louis, cita com pa de boca, el millor de l'època. Vegeu d'aquest autor, *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles*, Mouton & Co, Paris- La Haye, 1970, p.46.

40. ...quod si pauperes de genere meo affuerint, quod ipsis prealiis omnibus diebus....

41. Cal entendre com a beneficiats de Sant Martí, el mateix rector nomenat ja l'any 1380, en Bernat de Palafolls, i el beneficiat que s'hauria de nomenar a la seva mort, pel manteniment del qual dotà d'una vinya i de 500 sous anuals, la meitat del censal adquirit a la universitat de Santa Coloma de Queralt.

42. No indica la periodicitat d'aquesta paga; suposem que seria anual. Amb tot, no s'hi troba registrada com a despesa de cap de les dues almoines.

43. Volo e statuo et ordino quod per venerabilem consilium predictae ville Cervarie, eligantur duo probi homines bone fame et honeste (...) de nomine et genere meo (...) et cum duobus prebiteris obtinentibus beneficium per me stabilita in dicta capella mea Sancti Martini.

44. AHCC, Llibre solt. El Llibre de causes piadoses del mercader cerverí difunt, en Ramon Serra, maior dierum, compostat pel seu nebot i hereu universal, en Francesc de Comabella, consta de les anotacions referents a les almoines del drap de llana i del pa, corresponents als anys que van des del 1382 fins al 1388, ambdós inclosos.

L'almoïna dels pobres a vestir estava dotada per al seu funcionament amb una renda anual de 100 lliures, és a dir, 2000 sous, que era el rendiment de dos censals adquirits en vida per Ramon Serra a les universitats de Berga i de Lleida. Aquell, li havia costat 14000 sous, pels quals percibia 1000 sous anualment, la qual cosa suposa un *for* del 7,14%, pagadors cada 2 de març. El censal comprat a la Paeria de Lleida per un preu de 12000 sous, pels quals percibia cada 2 de maig 1000 sous, suposava un *for* del 8,33%.

L'almoïna del pa comptava amb altres 100 lliures de renda, provinents de sengles censals adquirits ambdós a la universitat de Lleida. Un d'ells l'havia comprat pel preu de 15000 sous pels quals rebia anualment, el 15 d'abril, 1000 sous, la qual cosa suposava un *for* del 6,66%. Els altres 1000 sous *censalls e rendalls*, pagadors a 18 de març, li n'havien costat 12000, per tant a un rendiment del 8,33%.

Hem vist ja com el dia de Tots Sants era el dia designat per Ramon Serra per *ésser donades e començades les dites almoynes*, sens dubte, com reconeix l'administrador, nebot i hereu universal seu, el notari Francesc de Comabella, per *la gran devoció en lo damunt dia de Omnium Sedor* que professava el difunt. És el dia en que, segons redacció del propi notari administrador, el cos de Ramon Serra es separa de l'ànima, i aquesta és *collocada e stablida* per les mans dels *sans angells* i de tots els altres sants, *en la glòria del parays*, en presència de la Santa Trinitat. És el dia, a més, en què el seu cos va ésser sebollit a l'església de Santa Maria, en la capella de Sant Martí per ell *stablida e ordonada*, on d'altra banda havia instituït dos beneficis *molt notables e opolents, e moltes altres obres, joyes, vestiments e apparaments en la dita capella fabricades*.

E com lo dit defunt gran devoció en lo damunt dit dia de Omnium Sedor[um] haya hauda, e les dites almoynes en lo dit dia haya manades esser donades e començades, en aquest matex dia sant de Omnium Sedor[um], la sua anima del cos deparada per mans dels sans angells en la gloria del parays, en presencia de la Santa Trinitat, e de tots los sans fou collocada e stablida, si a Déu plau, amen.

Almoina dels pobres a vestir

Rebudes i dates

Aquest *Llibre* recull sistemàticament, des de l'any 1383 fins al 1388, les *rebudes* i les *dates* de les dues almoines, la dels pobres a vestir i la del pa, per aquest ordre.

Les rebudes o rendes meritades pels censals esmentats, que servien per a la distribució de *vestidures*, es cobraren normalment amb retard. Les cinquanta lliures del censal de Berga es van cobrar generalment un mes més tard d'allò que estava estipulat, encara que el primer any (1383) es va cobrar només un dia més tard d'allò pactat, el 3 de març, i l'any de 1388 es va cobrar dos dies després del termini fixat, el 4 de març. Ben contràriament, l'any anterior, el 1387, s'havia cobrat el 4 de juliol, quatre mesos després del dia fixat. El censal de Lleida, que rendia altres 50 lliures, es va cobrar normalment entre dos i tres mesos més tard de la data fixada, que era el 20 de maig, encara que un dels anys (1384) es va cobrar tres dies abans del termini, el 17 de maig. Així, per a cada exercici, i per a l'almoina del *drap de lana*, sota l'encapçalament de *rebudes*, es fan constar les quantitats lliurades pels representants de les universitats de Berga i de Lleida (bossers, clavaris, i/o d'altres mitjancers), així com les dates del seu pagament.

A continuació, sota l'epígraf de *dates*, es fan constar, per cada any, les partides en què s'ha esmerçat el numerari. Invariablement aquestes partides són tres: l'adquisició de la roba o matèria primera, la manufactura, i la imposició del dret de la bolla, a les quals cal afegir, llevat de l'any de 1384 en que no es fa constar, i el 1388 en què es considera inclòs en els preus esmentats a les altres partides, el que podríem anomenar gestions (correduries i/o transport de la mercaderia). A partir del 1385, i fins al 1388, s'hi afegeix un cinquè concepte, les *candeles*, que s'adquireixen perquè els frares del convent de Sant Agustí, que són juntament amb els pobres els destinataris de les vestidures, les ofereixin a la missa major que es celebra cada any per Tots Sants.

Lògicament, la partida més important, a la qual es dedica una mitjana del 78,09% de les rebudes, és la de la compra dels *draps* necessaris per a confeccionar les vestidures. Invariablement es compraran en els sis anys documentats dues menes de roba, el drap blau, per a les peces destinades als pobres, i el drap blanc o de blanquet, destinat a tallar i cosir les gonelles per als frares de Sant Agustí. Val la pena destacar, i ho coneixem gràcies a una mena de declaració d'intencions que es redacta en el foli 13 r., en l'exercici de 1385 (redacció que sembla inspirada per un bienni de carestia del forment, que abordarem més endavant), la intencionalitat de mantenir el color blau per a les vestidures dels pobres, tot i que el causant no ho havia especificat en el seu testament, i tot i que la resta d'almoines que es fan a Cervera en aquest moment acostumen a utilitzar el drap blanc. És així com sabem cert que, a més de l'almoina de drap instituïda per Ramon Serra, hi havia la d'en Peracamps, les de les confraries, les genèricament anomenades dels *pobres a vestir*, i *moltes d'altres*. Desconeixem el motiu d'aquest interès en seguir utilitzant el drap blau, com no sigui el simple desig en distingir-se de la resta d'almoines; el cert és que els marmessors el consideren el *pus covinent*. En tot cas no creiem que aquesta elecció sigui deguda a motivacions econòmiques, ja que els preus d'ambdues menes de drap, eren si fa no fa equivalents, per no dir exactament iguals: hem calculat que per a confeccionar una gonella per als frares de Sant Agustí calien 3 alnes i 3/4 de drap blanc, que tenien un cost mitjà d'1 lliura 3 sous (23 sous), enfront de l'alna i mitja de drap blau, que s'emprava per a fer els vestits dels pobres, amb un cost mitjà al voltant dels 9 sous; una senzilla operació aritmètica demostra la gairebé igualtat de preus entre la roba blanca i la blava.

Item, com en l'altra almoyna del vestit, no sie stat dit e ordonat per lo dit honrat defunt e de quyn drap ne de quiya (sic) color la dita almoyna sie feta e donada, e en la dita vila se façen moltes almoynes, çò és saber d'en Peracamps, confraries e pobres a vestir e moltes d'altres qui's fan totes de draps blanchs e no de color, per que jo, de conseyll e voluntat dels honrats en Pere Serra, Ramon Serra e Matheu Bonjoch, marmeso[r]s ab mi ensemps del dit honrat defunt, volguem e ordonam que a diferència de totes les altres almoynes damunt dites, la almoyna del vestit desús dita se face e fer se deye en per tots temps de

draps blaus e no de neguna altra color, com aquesta sie pus covinent al dit feyt que neguna altra.

La manufactura és el segon concepte quant a despesa, amb una mitjana del 15,17% del total. És curiós comprovar com en el primer exercici, el 1383, s'encarrega la confecció de set de les nou gonelles dels frares de Sant Agustí a Berenguer Rossell, el qual cobra la feina a raó de 4 sous la peça, mentre que, en comprovar que s'havia fet curt, les dues gonelles restants i les 128 vestidures dels pobres s'encarreguen al sastre jueu Mosse Cellem, qui cobrarà tot plegat a raó de 2 sous la peça. En endavant, i potser perquè té uns preus més competitius, durant tots els anys documentats serà ell l'encarregat de les *costures e averies* de tota mena de vestidura, *axí gran com pocha e axí de l tayll com d'altre*, i sempre amb el mateix preu. Només un any, el 1386, es deixa la confecció de les vuit gonelles dels frares a *madona d'en Fuster e d'en Solà*, tot i que els honoraris de tota la feina s'anoten a mosse Cellem, al qual se li comptabilitzen 151 vestidures, i s'anota el preu de 159, la qual cosa deixa clar que les vuit gonelles esmentades les confeccionaren les esposes d'en Fuster i d'en Solà, com es deixa palès més amunt. Significativament aquest any de 1386, ambdues apareixen a la llista de dones beneficiàries en el repartiment de roba, com a destinatàries de sengles *fassets*, tal vegada obtinguts a canvi de la seva feina. I encara l'any següent, al final del llistat, hi torna a aparèixer *madona d'Andreu Fuster*, rebent *III alnes e miga, a una gonela de blau*, la qual cosa ens dona la impressió d'un tracte de favor.

Item, compri del dit Miquel Moreylló .VI. alnes de blanch que pres a obs de sengles gonelles, que fiu fer a madona d'en Fuster e d'en Solà, a rahó de VI sous VII diners per alna.

Des que l'almoïna es va instituir, cada any s'encomanaven més vestidures: es va començar per 137, i es va assolir el màxim el 1386, amb 159 peces; l'any següent eren una menys, 158, per a baixar a 155 el darrer any, i això sempre amb el mateix numerari per gastar, les 100 lliures anuals i rendals. Del total de vestidures confeccionades cada any, se'n feien 7, 8 o 9, segons els frares que cada any hi havia al convent de Sant Agustí. Eren gonelles, per a les quals calia més del

doble de roba que per a una vestidura de pobre; ho hem calculat en 3 alnes i $\frac{3}{4}$ de drap blanc. Sembla que era la quantitat de roba necessària, que coincideix amb la que calia per a fer-li un hàbit de burell al framenor Bertholim de Bonbernat, el qual apareix només en els tres anys consecutius de 1385 a 1387; els dos primers se li entrega un hàbit, mentre que el darrer rep un mantell, que es confecciona amb una mica menys de roba, 2 alnes i $\frac{1}{2}$.

Per a la resta de vestidures, la majoria, les quals s'entregaven als homes, dones, infants i infantes, s'utilitzava només un terme mig de d'1 alna i $\frac{1}{2}$ de tela, que costava aproximadament 9 sous, al que calia afegir els 2 sous del sastre. Per tant, amb uns 11 sous s'obtenia un vestit per a un pobre, mentre que una gonella de frare costava, com ja hem comentat, 1 lliura i 3 sous.

La tercera partida en què s'invertien les rebudes era l'impost de la bolla, que calia satisfer al seu *cuyllitor*, la persona que detentava els *drets de la bola de plom e de la cera*, que era la que tenia arrendada aquesta imposició, i que en els sis anys estudiats va ser sempre la mateixa, en Miquel Moreylló. Un terme mig del 5,02% de les despeses s'esmerçaren en aquesta imposició, tot i que els dos primers anys l'arrendatari cobrava per raó dels *draps que sagelà de cera, e pasal's a mig sagell*. Aquest suposat tracte de favor, es va consolidar a partir del tercer any, ja que des d'aleshores *fèu gràcia del terz de çò que li'n tayie*; aquesta condonació de la tercera part d'allò que podia cobrar, potser es va deure a que des d'aquest mateix any de 1385, l'esmentat Miquel Moreylló va passar a ser un dels principals proveïdors del drap que adquiria l'almoina. A partir d'aquesta pràctica de condonar la tercera part de l'impost del dret de la bolla, hem calculat el percentatge que s'aplicava. El promig va ser del 10,67% sobre el cost del drap adquirit, encara que el percentatge no era estable: consecutivament, des de l'any 83 al 88, els percentatges aplicats foren el 9,70%, el 14,55%, el 9,38%, el 9,06%, el 9%, i el 12,37%.

Un apartat no gaire significatiu de despeses era el de les retribucions per correduries i transport de la mercaderia adquirida. Per *baxar lo dit*

drap o per *correduries*, es va dedicar el 1,21% de les cent lliures anuals.

Finalment, des de l'any 1385 al 1388 es dedicà una quantitat aproximada de 5 sous, a la compra de *candeles*, com ja hem comentat a l'inici d'aquest epígraf. Suposà una despesa mitjana del 0,49%.

Els destinataris de les vestidures

Els frares

A continuació de les rebudes i de les dates, s'anotaven els destinataris, distribuïts en dos grups diferenciats: el dels frares del convent de Sant Agustí, i el dels pobres, separats per sexes i edats (homes, dones, infants i infantes), encara que normalment els nens i les nenes es presentaven en un mateix grup.

Els frares, dels quals es fa constar el nom i cognom, i el càrrec si el tenien, comencen la relació nominal. És interessant destacar la gran mobilitat que existí en els sis anys estudiats en el convent dels Agustins, ja que mai es va repetir per a anys consecutius o alterns la mateixa relació de frares. Així, el 1383 composaven el convent 9 frares, dels quals un n'exercia el càrrec de prior, i un altre el de lector. L'any següent, ambdós càrrecs eren detentats per un mateix frare, en Llorenç Condos, prior i lector graduat, que a més ja no era el mateix de l'any anterior, i que només ho va ser durant dos anys. L'any següent, el 1386, el prior era en Miquel de Canet, i els dos darrers, 1387 i 1388, en Francesc Saturní. És a dir, en sis anys, hi van haver 4 priors diferents. El mateix succeïa amb el càrrec de lector: el primer any ho era en Bernat Rovos, els dos anys següents el càrrec l'acumulava el prior com hem dit, el 1386 no s'esmenta ningú amb aquesta responsabilitat, i en canvi apareix per primera i única vegada esmentat el degà, el frare Berthó. Finalment, els dos darrers anys, els lectors són persones diferents: en Pere Domenech, el 1387, i en Francesc Faver, el 1388.

Amb tot, repetim que hi hagué una gran mobilitat en el convent: dels 9 frares que hi havia el primer any documentat, només hi

continuaven 3 a l'any següent; el tercer any s'hi produïen 4 novetats, 6 el 1386, i el 1387 només quedava un frare de l'any anterior, mentre que el 1388, que va ser l'any que menys canvis hi van haver, s'incorporaren 3 nous frares. Desconeixem els motius de tan poca continuïtat: el frare que més anys hi va romandre va ser en Bernat Miraylles, des del 1383 al 1386, ambdós inclosos, mentre que n'Antoni Gisbert hi va romandre els darrers tres anys. Tres frares van tenir una continuïtat de dos anys seguits, però el més corrent van ser els canvis anuals. En els sis anys que comentem s'hi esmenten 37 frares, la qual cosa significa que com a terme mig, les dues terceres parts dels frares del convent canviaven cada any. Mortaldats?

La resta de pobres

Com ja hem dit, es diferenciava clarament la roba destinada als frares del convent fundat per Ramon Serra, de la qual es feia per als indigents, que eren els destinataris més nombrosos de les vestidures de l'almoïna. D'entre aquests, els primers beneficiats eren els nens i nenes pobres que s'emportaven el 69,08% dels vestits, gairebé les tres quartes parts, mentre que els adults només en rebien el 30,92; en canvi, en el grup dels adults eren les dones les més beneficiades amb el 60% del total, mentre que els homes rebien el 40% restant.

Quant als infants i infantes, gairebé sempre esmentats en el mateix grup, cal destacar que en els tres darrers anys de funcionament de l'almoïna (1386, 1387 i 1388), només es fa constar una nena abandonada, *gitada* en diu el text, *qui està ab en Boxeda*, mentre que aparentment la resta són nens. Ben al contrari en els tres anys primers, tot i ésser més nombrosos els casos de nenes esmentats, encara romanen en franca minoria: només per als dos primers anys, 1383 i 1384, el percentatge de nens beneficiaris supera el de nenes en una proporció de 3 a 1 aproximadament (73,4% front el 24,2%). Les nenes destinatàries el 1385 davallen al 4,10%, i a partir d'aquest any es redueixen a l'únic cas esmentat de la *gitada qui està ab en Boxeda*. Desconeixem si això va ser realment així, o bé que el redactor del text, llevat de l'exemple referit, deixà de preocupar-se pel sexe dels

beneficiaris. Si no hi va haver cap mena de desídia en fer constar el sexe dels perceptors, el percentatge és aclaparador: 89,8% de nens enfront del 8,7% de nenes.

Val la pena comentar que tot i la meticulosa anotació dels destinataris, no coincideix, per una diferència de 13 peces de més, el nombre de des vestidures entregades, 865, amb el de les pagades al sastre, 852, en els sis anys estudiats.

En un recompte escrupolós dels homes i dones beneficiaris de l'almoina del drap de llana, hom constata que una part important de pobres són persones asídues al repartiment; en concret, el 34,76% dels homes hi consten entre 3 i 6 vegades, la qual cosa vol dir que entre 3 i 6 anys, consecutius o alterns, varen acudir a rebre la seva peça. El cas d'en Vicent Oliver és únic, ja que no hi faltà mai. En nombres absoluts, aquest percentatge ressenyat correspon a 16 homes. El més usual però, fou que només en una ocasió (41,30%) o dues (23,91%) hom rebés la seva vestidura.

Les dones van ser-hi més constants, ja que el 41,78% hi acudiren entre 3 i 5 vegades (28 persones en total), mentre que una proporció semblant a la dels homes, hi consten una o dues vegades (41,79% i 16,41%).

Els tipus de vestidura

Com acabem de dir, els primers beneficiaris de l'almoina dels pobres a vestir foren els *infants e infantes*, i com que no es fa constar quin tipus de vestit reben, hem de limitar l'estudi d'aquesta tipologia per a aquelles peces de vestir que foren entregades a homes i dones, i que invariablement són esmentades amb tota precisió.

Llevat del 69% de peces de les que no en tenim el detall, i que corresponen a les entregades als nens i nenes, bàsicament són dos els tipus de prenda predominant, les *cotes* (19,21%) i els *tabarts* (10,28%). Es confeccionaren també, destinades als pobres, altres menes de roba,

com *fassets* (0,20%), *gonelles* (0,32%), *mantells* (0,11%), *gramalles* (0,11%), i *capas* (0,12%), sense oblidar els *hàbits* destinats al framenor Bonbernat. Tot plegat, percentatges testimonials de comptades peces, ja que de lluny, foren les dues primeres les més corrents.

Per sexes, els percentatges són també concluent i similars: més de la meitat dels homes reben en primer lloc cotes (57,5%), i després tabards (37,6%). La resta de peces corresponen a alguna gramalla (1,04%) i algun mantell (0,83%), juntament amb els hàbits del frare Bonbernat (2,82%).

Les dones, encara en una major proporció, reben també en primer lloc les cotes (64,8%), que el 1383 es descriuen com una prenda *ab manegues amples, de tayll d'hom*. En segon lloc els tabards (31,06%), i segueixen molt residualment les *gonelles* (1,7%), els *fassets* (0,8%), i les *capas* (0,7%).

El perfil del pobre

Resulta problemàtic intentar definir qui eren aquest centenar de pobres que s'apropaven cada primer de novembre a la casa que havia estat d'en Ramon Serra, per tal de rebre la seva peça de vestir, tot i que seguint amb la mateixa lectura atenta se'n poden extreure algunes informacions ressenyables; per tant, n'intentarem descobrir la seva identitat social, en referència a llur pertinença professional, a llur procedència geogràfica, a llurs defectes físics o socials, així com als detalls referents a la seva convivència o als malnoms que alguns d'ells reberen.

En general, en les llistes dels pobres no s'hi esmenta la professió de l'interessat, però hi ha un 15,9% del total del que sí que se'n dona alguna referència. En aquests casos es tracta principalment dels fills i alguna vegada de les esposes, tot fent esment a la professió del cap de família: *fyll/a*, o *muyller* de, seguit del nom del cap de casa és l'expressió més corrent. En canvi, és poc freqüent trobar la professió en el llistat dels homes. Si ens volem aproximar a un estudi semblant, ens

trobem amb el problema de que un percentatge considerable dels pobres, entre el 30 i el 40%, com ja hem comentat, són asidus del repartiment anual, i per tant les al·lusions a la professió es repeteixen, de manera que es difícil fer una valoració percentual fiable, ni que només sigui d'aquest 15,9% de pobres dels quals en coneixem l'ocupació. Amb tot, és possible determinar els sectors professionals que s'hi mencionen i que detallem tot seguit: alimentació (forner, pescater), comerç (corredor), construcció (cuiterrer, ferrer/fabre, fuster, manyà), menestralia diversa (mulner, pergaminer, portadorer, postacer), pagesia (hortolà, llaurador), pell (sabater/sartor, cuirater), sanitat (hospitaler), tèxtil (mercer, paraire, sastre, teixidor), a més de les persones relacionades d'alguna manera amb el poder (prohom i saig). Tot i que resulta agosarada qualsevol interpretació de les mencions comptabilitzades en relació a una major o menor incidència de la pobresa en cada sector, les presentem a títol testimonial i per ordre segons el nombre de vegades que hi apareixen, com a simples indicis: menestralia diversa (24 mencions), tèxtil (22), oficials (21), construcció (17), sanitat (10), alimentació (9), pell (8), pagesia (2), i comerç (1).

Quant a l'origen geogràfic, com és lògic, a més de la major part de cerverins, hi ha un bon nombre de persones amb signes evidents de procedir de la rodalia: Granyanella, el Canós, Comabella, Hostafrancs, Vergós, Talavera, Castellnou, Castellfollit, la Manresana, Vallbona, Vergós, mas de la Sisquella. D'altres són ja més dubtosos: *en Fontanet*, *Bernat d'Oluya*, *en Lanera*, *Guillelma de Meyà*, tot i ésser noms de persona que fan referència a topònims, no els veiem, a diferència dels anteriors, una plena garantia de ser gent forana. En canvi, sembla no oferir cap mena de dubte l'origen d'en Bernat Lot (de *València*), d'en Pere Coma (*àlies Avinyó*), d'en *Maylorques*, o d'en *Johan d'Arlès*. Al nostre entendre, és molt probable que aquest origen incidís directament en la marginalitat d'aquestes persones.

La discapacitat física degué ésser també un factor determinant a l'hora de caure en la pobresa; així hi trobem citades persones afectades de ceguesa, exclusivament dones: *la orba qui està ab Pere de Vergós*, *na Giscafrena orba*, *la orba germana de na Bertrana*, *na Guiau orba*,

na Fustera orba. D'altres defectes no hi són estranys: *na Tona contreyta*, *na Serra afolada de la mà*, com tampoc hi són absents les persones malaltes: *I. hom malalt*, *I. fadrí mal[al]t*, *una dona que va ab croces*, *qu'es trenquà la cuxa*, *que jau al spital del Cor[r]al*.

Un altre tipus de problema és el que en podríem anomenar defectes socials, com el que patiren els dos fills d'en *Pere Serra*, *bort*, o la ja esmentada noia *gitada*, *qui està ab en Boxeda*, sense oblidar l'orfanat en la qual hi devien caure molts nens: *I. mi[n]jó qui està ab n'Hostafrancs*, *I. infant qui està ab en Talavera*, *el fyll d'en Valent qui està ab en Figuerola*, *I^a infanta qui està ab les menoretetes*, *I. d'en Bonet qui stà ab en [Xiplanich]*, *I. qui stà ab en Sentcliment*, o *I. infant d'en Arnax de la Menresana qui stà en esta vila*.

És digne de menció també, encara que només sigui per allò que ens il·lustra sobre la vida quotidiana dels ceriverins de l'època, els malnoms que portaven alguns dels pobres: *en cap de dau* (esmentat durant cinc anys), *Na Figuera la proufembra*, *en Cabrit*, *en Calva*, *en valent lo Però*, *n'Antoni de ligalbé*, *en Valent lo prom*, o *en Valent de Vilanova*, encara que en aquests casos el nom propi podia no tenir res a veure amb l'abrivament del seu portador.

I encara que només sigui com una pinzellada curiosa, no volem tancar aquest apartat sense deixar constància de dues persones que apareixen en aquests llistats, en *Salamó*, i un fill d'en *Benuç*, sastre, que molt probablement eren jueus.

Topografia urbana de la pobresa

A la llum d'aquesta documentació no podem afirmar que existís una especial incidència de la pobresa en cap dels quatre quaters en què es dividia la vila. A més, a manca d'un estudi detallat de l'urbanisme cerverí, poques conjectures es poden fer. Per tant, ens hem de limitar a oferir les referències urbanístiques que hi apareixen. Hi trobem esmentats, com a punt de referència *la Vall*, o bé *fora de la Vall*, i *Muntserè*, probables noms que es refereixen a un mateix quarter,

Corral i *Abeurador*, altres dos quarters. En canvi, ens manca una referència explícita a Plaça, que seria el nucli principal de la vila en aquesta època, i denominació del darrer quarter. A més, i sense possibilitat de localitzar-los clarament, s'hi esmenten els carrers de *les Verges*, d'*Agremunt* (segurament a prop del Portal del mateix nom, i per tant dins del quarter de Cap Corral), o del *Born*, així com *Vilanova*. Altres noms d'indrets urbans que hi apareixen són els forns (*forn nou*, i *forn d'en Ratera*), els hospitals (el d'en *Calp*, el del *Miracle*, i el del *Corral*), la *bassa*, i la *pexera*.

Almoina del pa

Aquesta almoina es recolzava sobre les 100 lliures anuals que, com s'ha dit, havia de satisfer la universitat de Lleida en concepte de la renda de dos censals, i que es van pagar normalment amb un retard considerable.

Lògicament aquesta és la primera de les anotacions que es registren en cada exercici. Les partides que s'anoten cada any són dues: les *dates* o allò que s'entrega a en Bernat de Vilagrassa que va ser sempre l'encarregat de *pastar o fer pastar lo pa a la dita almoyna*, i en segon lloc, les *rebudes* o quantitat de pa que l'almoina rebia com a contraprestació de l'entrega en blat i en numerari⁴⁵ feta a l'esmentat Vilagrassa.

Els dos primers anys de funcionament, l'almoina va aportar la gairebé totalitat de les 100 lliures a en Vilagrassa, el qual entregava a canvi una quantitat de pa cuit del qual s'expressa el seu valor en numerari. A través d'aquesta contraprestació sabem que es pastava dos cops per setmana⁴⁶, i que diàriament, durant els set mesos que van des del primer de novembre al darrer dia de maig, es lliurava possiblement una peça de pa a cada pobre, valorada en un diner (*panis denariata*), ja

45. A partir de l'any 1385, veurem que els diners servien per a pagar la puya, sal, aigua, imposició i multura.

46. Deduïm aquesta periodicitat perquè l'any 1384, el mes de novembre, es comptabilitza el pa que es va anar entregant durant determinats dies, que vénen a ser cada quatre o cinc (set entregues en un mes).

que l'any 1383 es va fer entrega d'un promig de 111 pans diaris, mentre que el 1384 aquest promig va ser de 113 pans/dia⁴⁷. Cal suposar doncs que, tot i que el testament no ho precisa, es preveia el diari repartiment de pa a 100 pobres, als que calia afegir els pans destinats als frares de Sant Agustí. Aquest rendiment o quantitat de pa obtingut en relació al blat i numerari entregats, que per als dos primers anys xifrem sobre els 112 pans diaris repartits regularment, no es pot precisar per a la resta d'anys, ja que en endavant, des del 1385, les anotacions de les rebudes s'expressaven pel pes del pa, que va oscil·lar entre les 12096 i les 18000 lliures de pa cuit⁴⁸, rendiment significativament irregular que s'explicaria en funció del preu del blat. Suposem que, tot i que el preu de cada peça, el pa d'un diner, es mantenia sempre fix, en devia variar el seu pes d'acord amb el preu que hagués assolit en el mercat, i sobretot, en funció del tipus de blat emprat per pastar, ja fos blat tercenc o forment *spriu*.

Potser per evitar els possibles fraus, l'hereu-administrador, un cop va decidir que a causa de l'encariment del preu del forment, caldria pastar pa de blat tercenc, s'interessà a través de *persones dignes de fe* que per cada migra de blat tercenc n'havien de sortir 168 lliures de pa cuit. Quan dos anys després, el 1387, el preu del blat s'havia estabilitzat en tornar a un *for covinent*, es tornà a pastar pa de forment *spriu*, del qual se n'esperaven 180 lliures per migra, com així va ser⁴⁹.

47. Com hem dit, el pa que en Vilagrassa entregava es comptabilitza pel valor numerari d'allò que entregava mensualment. Coneixent aquest valor, i sabent que 1 pa = 1 diner, ho dividim pel nombre dels dies que té cada mes per tal de saber el promig mensual. Un cop calculat aquest, fem el mateix amb el promig total dels set mesos que durava el repartiment de pa, que val a dir que eren els mesos més durs, els d'hivern.

48. Tot i que segueix la mateixa estructura de "dates": despeses de matèria primera i de "trebaylls" (puya, sal aigua, imposició i multa), i "rebudes" o nombre de lliures de pa cuit que Bernat de Vilagrassa entregava a l'almoïna.

49. En el text es citen les equivalències següents: per als anys 1385 i 86, quan es va pastar pa tercenc o de mestura (dues migres de forment per una d'ordi), 1 migra = 6 pesades, 1 pesada = 28 lliures; per tant, 1 migra = 168 lliures de pa cuit. Els anys 1387 i 1388, amb pa de forment *spriu*, 1 migra = 6 pesades, 1 pesada = 30 lliures, així, 1 migra = 180 lliures de pa cuit. Recordem els rendiments: 1385: 12.096 lliures de pa tercenc; 1386: 13440 lliures de pa tercenc; 1387: 18000 lliures de pa de forment *spriu*, i 1388: 15120 lliures de pa del mateix forment.

Així doncs, el 1385 es produeixen dos canvis importants en l'administració de les almoines. D'una banda, com ja hem apuntat, la decisió d'emprar tela blava en la confecció de les vestidures. De l'altra, la decisió de deixar de repartir pa blanc o de sedaç, tal com havia disposat en Ramon Serra, i fer-ho des d'aleshores de pa tercenc o de mestura, la composició del qual era de dues migeres de forment per una d'ordi, és a dir, dues vegades més de blat que d'ordi. Sembla que aquesta determinació la va prendre pel seu compte en Francesc de Comabella, atenent als elevats preus que havia assolit el forment, *per çò com en temps de rebuda, passada (1385) Sancta Maria d'agost, l'an desúsdit valie forment de XXVIII fins en XXX sous, e ordi de XIII en XV sous*⁵⁰. Per justificar aquesta mesura, apel·la a l'autoritat de Monsenyor Sent Bernat, que diu *quod pauperes non sunt pascendi nimis dilitate*. Un cop passat aquest mal moment de carestia, el 1387 es tornà al pa de forment spriu: *e ordoni en mi matex, e acordi que aquest an fos donada almoyna als pobres de Ihesu Christ, de forment spriu sens tota mescla d'altre blat, per tant com ajudant la misericòrdia e bonesa de Déu, forment fos tornat en for covinent, esguardant los ans passats*⁵¹. En aquest moment el preu havia baixat a la meitat d'allò que costava dos anys abans; ara es podia comprar per 15 sous per migera, *ab messions, corredures e impositions*.

Els administradors tenien total llibertat per adquirir el blat on i quan vulguessin, normalment *en temps de rebuda*. Aquesta tasca es va dur a terme habitualment amb la mediació de corredors jueus. Els anys de carestia esmentats es va comprar l'ordi al mercat de Cervera, en temps de rebuda, i el forment a Tàrraga, al mas d'en Calcines, a través de jueus. L'any 1387, quan s'havien normalitzat els preus, el forment es va adquirir al mercat de Cervera, en temps de rebuda, entre diverses vegades i persones, i amb la mediació entre d'altres del jueu Bonnin Adret⁵². El mateix va passar el 1388, encara que aquest cop es va adquirir sense intermediaris. El preu que es va pagar per les migeres de

50. Llibre de causes piadoses, f. 12 r.

51. f. 21 v.

52. STOUFF, L., op. cit., considera que els jueus desenvoluparen a la Provença un paper privilegiat en el comerç de blat, comprant a baix preu quan els pagesos necessitaven diners líquids, i revenent-lo més tard, sense arriscar-hi, a un preu molt més elevat que els hi proporcionà guanys substancials; p. 55.

forment i/o d'ordi va suposar sempre al voltant del 80% del pressupost i incloïa les *missions*, corredures i imposicions pagades pel jueu o persona que les comprava, així com els ports.

El 20% restant de les *dates*, invariablement sempre a raó de 5 sous per migera, es destinaven als *trebaylls* de pastar el pa, que incloïen la *puya*, o quantitat de pa que es "pagava" al forner per la seva feina⁵³, la sal, l'aigua, la *multura*, i la imposició o cànon que calia satisfer a la persona que l'hagués arrendat.

Conclusions

Dóna la sensació, si intentem situar la nostra mirada sobre la documentació des d'un punt de vista perspectiu, que tot en la vida de Ramon Serra s'ajustava a unes estrictes normes, que cada cosa devia tenir el seu lloc, i a l'inrevès. És una sensació d'ordre, que normalment proporciona la seguretat de la posició social. Si hom admet, com és irrefutable, que en Serra era un mercader de gran solvència econòmica, es podrà també admetre que el seu poder econòmic el va portar al govern municipal, com a d'altres mercaders i notaris especialment. Per tant, i documentalment està provat, en Ramon Serra participà del poder del Consell, des de la seva pertinença a l'oligarquia ciutadana.

I si els seus contemporanis es mostraren tan zelosos com ell de pertànyer a un estament eminent de ciutadans, cal considerar la societat cerverina com una societat amb unes enormes diferències socials. Mentre uns detentaven els ressorts del poder, i gaudien d'envejables fortunes personals, un gran contingent de desheretats devien voltar pels carrers de Cervera, a l'albur de l'almoïna de torn, de l'assistència de la confraria, o a l'aixopluc de l'hospital del quarter. No triomfava la idea lul·liana del remei que calia aplicar per solucionar la pobresa, ans al contrari ho feia la idea franciscana, promoguda fervorosament per

53. Definició extreta del Diccionari Català Valencià Balear d'ALCOVER-MOLL. D'altra banda, STOUFF, L., op. cit., p. 32, documenta per als forners que detentaven forn propi, com una manera de cobrar-se la seva feina, la possibilitat d'apropriar-se fins a la vint-i-cinquena part dels pans que coïen.

Eiximenis, que situava el pobre com a objecte social de la caritat que els poderosos, -els Serra, els Castellort, els Peracamps-, es mostrarien delectats en fer. Amb aquesta ostentació de la caritat privada, no solament s'estabilitzava, sense solucionar-la, la precarietat d'una majoria, sino que es proclamava sense rubor la preeminència d'un estament social, tot anunciant als quatre vents aquesta condició de gènere, de la que especialment en Serra es mostrà sempre tan orgullós. Com hem d'interpretar si no, el desig dels administradors de la seva almoina de drap de llana, d'emprar tela blava quan la resta d'almoines de la ciutat es feien amb tela blanca, si a més, tenien el mateix cost? Sens dubte, és el desig de distinció i d'ostentació allò que s'amaga darrera d'aquest tipus d'actituds.

Hem vist com el poder econòmic li pervingué a en Ramon Serra dels seus mercadeigs a Cervera, al Principat, i a Flandes i a ultramar, molts cops formant societats mercantils. Els guanys els invertí en el seu 70% en l'adquisició de censals, amb una actitud clarament rendista, per acabar cedint-ne les rendes obtingudes als dos beneficis de la capella de Sant Martí, a la fundació i obres del convent de Sant Agustí i a les dues almoines del pa i dels pobres a vestir.

La resta d'informacions que hem pogut rescatar de l'oblit de segles, no són altra cosa que peces d'un trencaclosques anunciat: els signes dels temps i de la crisi baixmedieval, com l'evidència de les caresties de blat per als anys 1385 i 1386 a Cervera, que obliguen Francesc de Comabella a pastar pa de mestura durant aquest període; la extraordinària mobilitat dintre el convent de Sant Agustí, que fa pensar en cruels mortaldats, i la prova fefaent d'aquestes i els antídots de què es dota l'Església, amb recursos com la missa de mortaldats preconitzada des de la seu d'Avinyó. És la pesta com a càstig diví.

No falten tampoc les referències als preus o al paper secundari de les dones, per això mateix beneficiades per davant dels homes en el repartiment dels vestits de l'almoina, o a la marginació de les nenes en el mateix repartiment; no falta tampoc l'al·lusió al jueu, entregat a la feina del tèxtil i sobretot a la de la intermediació en les transaccions mercantils, cobrant *missions*, *ports*, *correduries*... Res no està fora del

seu lloc en la representació del drama social que es viu a Cervera, com arreu, a les darreries del segle XIV.

Acabem com començàvem: res ni ningú juga, en aquesta difícil conjuntura, un paper diferent del que li havia estat assignat d'antuvi en el drama de la crisi baixmedieval. Ens restarà tan sols, girar una visita al trascor de l'església de Santa Maria de Cervera, per tal d'admirar la magnífica factura de l'enterrament d'aquest pietós mercader cerverí, per acabar-ho d'entendre tot plegat